

Георгије Вулић*

Истраживач виши сарадник

Институт историјских наука Универзитета у Источном Сарајеву

ОПЕРАЦИЈА „КОВЕРАТ” – НЕУСПЈЕШАН ПОКУШАЈ СЛАМАЊА СНАГА САРАЈЕВСКО-РОМАНИЈСКОГ КОРПУСА ВОЈСКЕ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ КРАЈЕМ 1992. ГОДИНЕ

Апстракт: Крајем децембра 1992. године покренута је велика нападна операција снага тзв. Армије Републике Босне и Херцеговине (АРБиХ), чији је основни циљ била „деблокада Сарајева”. За ову операцију вршене су опсежне припреме, у којима је учествовало највише политичко и војно руководство муслиманског народа. О наведеним припремама и плану операције у релативно кратком року сазнало се у командним структурама Војске Републике Српске (ВРС), што је у значајној мјери допринијело ефикасној организацији одбране. Да би предухитрили противничку страну, припадници Сарајевско-романијског корпуса (СРК) су почетком децембра 1992. године извели напад у којем је ослобођен Отес, једно од сарајевских насеља које је до тада представљало важно упориште муслиманских снага. У операцији „Коверат” снаге тзв. Армије РБиХ оствариле су одређене тактичке успјехе, међутим, њен основни циљ није остварен. Циљ рада је да се представе припреме операције, њен ток, као и последице које је произвела, нарочито у погледу сукоба унутар командних структура муслиманских формација.

Кључне ријечи: операција „Коверат”, Војска Републике Српске, Сарајево, грађански рат, Босна и Херцеговина.

*

Планирање и припреме операције „Коверат” (октобар–децембар 1992)

Неки од стратешки најважнијих догађаја током грађанског рата у Босни и Херцеговини, који је букнуо у прољеће 1992. године, одвијали су се на сарајевском ратишту. На том простору, након што је до половине септембра 1992. године значајно умањена офанзивна моћ јединица тзв. АРБиХ, ратне операције су ушле у фазу исцрпљујућег

* georgije.vulic@iin.ues.rs.ba; ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-4162-3852>

позиционог рата, што је пред војно-политичко руководство у Сарајеву поставило горуће питање функционисања града уочи доласка зиме. Са наступањем првих јесењих мјесеци, питање „деблокаде града” подигнуто је на ниво врховног стратешког императива муслиманске стране, будући да је у структурама власти владало дубоко увјерење како се једино војним пробојем линија ВРС може предуприједити потпуни инфраструктурни и хуманитарни колапс који је, према њиховом мишљењу, пријетио током зимског периода. У таквим околностима, Штаб Врховне команде тзв. Оружаних снага РБиХ (ШВК тзв. ОС РБиХ), непосредно након неуспјеха претходне операције „Југ-92”, отпочео је рад на планирању нове, до тада најамбициозније операције „деблокаде града”. Ова операција је, према бројним тврдњама, првобитно именована као „Сарајево“, потом „Слобода 92”, да би коначно добила кодно име „Коверат” или „Коверта”. Поједини аутори су тврдили да су назив „Коверат” овој операцији дали припадници командног кадра СРК.¹ Мирсад Чаушевић, један од припадника командног кадра тзв. АРБиХ, објаснио је поријекло назива ове операције: „Из центра везе успоставио сам контакт са Сефером (Халиловићем, прим. аут.) и, љут, укратко му пренио свој дојам и питао га: ‘Хоћемо ли само да причамо или ћемо да...’ Била је отворена веза и знао сам да нас четници прислушкују, па сам застао размишљајући како да му у шифрама кажем да мислим на деблокаду Сарајева. И тада сам рекао: ‘...Или ћемо да отварамо коверат?’ ‘Отворите коверат’, одговорио је Сефер, који је схватио шта му говорим. Од тада су паљанска средства информисања почела да бубају о операцији ‘Коверат’”.²

За разлику од дотадашњих тактичких покушаја које је карактерисао висок степен импровизације, припремама за операцију „Коверат” приступило се знатно свеобухватније и на ширим организационим основама већ почетком октобра 1992. године. Формиране су нове организацијско-командне структуре, попут Тактичке групе „Високо”, Тактичке групе „Игман” и Источнобосанске оперативне групе (ИБОГ) у Горажду. До краја новембра, поменуте тактичке групе су уздигнуте на ниво оперативних група (ОГ), а планом је предвиђено ангажовање маневарских јединица из готово

¹ Драгослав Илић и др., *Република Српска у Одбрамбено-отаџбинском рату: историјски преглед*, Бања Лука 2018, 166; Mesud Šadinlija, „Prsten za glavu aždaje: Sarajevo u strateškim ciljevima Republike Srpske 1992–1995”, *Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu*, XVII/3, Sarajevo 2014, 365; Mustafa Dedović, „Pokušaji vojne deblokade Sarajeva 1992-1995. godine” (magistarski rad, Univerzitet u Sarajevu, Filozofski fakultet, Odsjek za historiju, 2022), 33; Šefko Hodžić, „Griješ i za smrtnu kaznu”, *Otpečaćeni koverat*, Sarajevo 2000, 82; Mesud Šadinlija, *Za Sarajevo, za Bosnu svoju: od 13. novosarajevske do 111. viteške brdske brigade/ For Sarajevo, for our Bosnia: from the 13th Novo Sarajevo Brigade to the 111th Knightly Mountain Brigade*, Sarajevo 2020, 73.

² Š. Hodžić, „Rat zvijezda na Igmanu”, *Otpečaćeni koverat*, 90.

свих корпуса тзв. АРБиХ (изузев Петог). Иако је наређено формирање посебне маневарске бригаде на ширем подручју Коњица и Јабланице која би непосредно учествовала на једном од праваца напада, та јединица у пракси није постала оперативна у потпуности. Логистички напори државног врха предвођеног Алијом Изетбеговићем били су усмјерени на убрзану набавку и транспорт материјално-техничких средстава (МТС) из иностранства и Херцеговине, што је текло отежано због растућих тензија и отворених сукоба са Хрватским вијећем одбране (ХВО). Заустављање армијских конвоја са наоружањем у Бугојну и Бусовачи, као и заузимање Прозора од стране ХВО-а у октобру, окарактерисано је од стране војног врха у Сарајеву као директан „нож у леђа” који је структурно пореметио динамику и снагу планираног удара.³

Кључни моменат у финализацији планова за извођење операције „Коверат” представљао је војно-политички састанак одржан 14. децембра 1992. године у Јабланици под предједавањем Алије Изетбеговића. Састанку су присуствовали високи официри у командном систему тзв. АРБиХ попут Вехбије Карића, Расима Делића, Мирсада Ћатића, команданта 3. корпуса Енвера Хаџихасановића, командант 4. корпуса Арифа Пашалића, као и представник ХВО-а Миливој Петковић. На састанку је Карић образложио оперативну замисао која је предвиђала концентричан удар три оперативне групе (укупне снаге око 10.000 бораца) са полукружне основе Бреза–Високо–Игман–Трескавица–Јахорина, уз симултано убацивање диверзантских група према падинама Требевића ради везивања снага ВРС. Иако се инсистирало на стварању заједничке команде са ХВО-ом ради осигурања јужног правца, начелник Главног стожера ХВО-а Миливој Петковић отворено је упозорио да тзв. АРБиХ нема довољне количине муниције за извођење такве акције. Упркос низу издатих наредби које су обухватале прикупљање обавјештајних података, борбени распоред и политичко-морално мотивисање људства, операција је покренута у околностима када материјални, логистички и организациони аспекти „деблокаде” нису били адекватно заокружени.⁴

Истовремено, у Команди СРК ВРС су имали сазнања о намјерама муслиманских снага.⁵ Располажући таквим информацијама, у Команди поменутог корпуса приступили су припремама за одсудну одбрану. Наређено је додатно инжињеријско и фортификацијско утврђивање одбрамбених рејона и изградња бункера који би омогућили заштиту од дејства тешке артиљерије. С циљем нарушавања динамике противничких припрема и

³ М. Dedović, *n.d.*, 32–35; Š. Hodžić, „Grijesi i za smrtnu kaznu”, *Otpečaćeni koverat*, 79, 83; Smail Čekić i dr., *Prvi korpus Armije Republike Bosne i Hercegovine*, Сарајево 2017, 139.

⁴ М. Dedović, *n.d.*, 32; Smail Čekić i dr., *n.d.*, 139–142.

⁵ Благоје Ковачевић, *Сарајевско-романијска регија у Одбрамбено-отаџбинском рату (1992–1996)*, Бања Лука 2024, 256.

везивања његових снага на сарајевском ратишту, ВРС је у периоду од половине септембра до почетка децембра 1992. године извела серију снажних локалних оклопно-механизованих и пјешадијских контраудара на правцима који из града изводе према Отесу, Азићима, Ступу, те на ширем платоу Жучи, Игмана и Трнова, стварајући на тај начин повољније тактичке претпоставке за предстојећи сукоб.⁶

До децембра 1992. године, бројно стање Првог корпуса тзв. АРБиХ нарасло је на 73.000 официра и војника. Међутим, упркос упорним настојањима да се ове јединице оспособе за извођење замишљеног оперативног плана, припреме су се одвијале успорено и у свим фазама су остале непотпуне. Поред изражених логистичких проблема, цјелокупни припремни период пратили су лоши међусобни односи унутар војно-политичког руководства муслиманске стране, прожети суревњивошћу и дубоким неповјерењем. Ова затегнутост је уочи самог почетка операције „Коверат” ескалирала у отворене сукобе и физичке обрачуне, што је кулминирало сукобом на Игману са командантом Специјалне бригаде Оружаних снага Јусуфом Празином, који је након тога пребјегао у Мостар и ставио се у службу ХВО-а.⁷

Додатну димензију унутрашњих сукоба унутар војно-политичког система тзв. РБиХ представљала је организована чистка српских кадрова у органима државне безбједности, као и сумње према појединим високим официрима српске националности. Примјера ради, генерал Јован Дивјак, замјеник начелника ШВК, као „неповјерљива личност” коју су појединци оптуживали за директну везу са српском страном, био је у потпуности изолован из процеса доношења одлука и војног планирања. Ове међусобне сумње и фракцијске подјеле довеле су до тога да Војна полиција бригаде „Неретвица” 2. децембра 1992. године ухапси генерала Дивјака под изговором заштите његове личне безбједности, након чега је он задржан у Парсовићима код Коњица све до 28. децембра, непосредно пред завршетак главних дејстава у операцији „Коверат”.⁸

⁶ М. Šadinlija, „Prsten za glavu aždaje: Sarajevo u strateškim ciljevima Republike Srpske 1992-1995”, 365–366; М. Šadinlija, *Za Sarajevo, za Bosnu svoju: od 13. novosarajevske do 111. viteške brdske brigade*, 73.

⁷ Закључни извјештај Независне међународне комисије за истраживање страдања Срба у Сарајеву у периоду 1991–1995. године, Бања Лука, 2020, 648; S. Čekić i dr., *n.d.*, 139–140. О различитим сукобима Јусуфа Празине за истакнутим командантима у систему тзв. АРБиХ и његовом прикључењу снагама ХВО-а видјети: Š. Hodžić, „Povratak Juke Prazine”, *Otpečaćeni koverat*, 87–93; Isti, „Posljednji čin drame”, *Otpečaćeni koverat*, 140–142.

⁸ Мирослав Тохол, *Црна књига: патње Срба у Босни и Херцеговини 1992–1995*, св. 1, Цетиње 2000, 294; Драгослав Илић и др., *Република Српска у Одбрамбено – отаџбинском рату: историјски преглед*, Бања Лука 2018, 168; Alija Izetbegović, *Sjećanja:*

Борбена дејства на сарајевском ратишту која су претходила операцији „Коверат”

Са друге стране, настојећи да задржи иницијативу и предухитри удар муслиманских снага, Команда СРК је издала наредбу Илићанској пјешадијској бригади да, у садејству са Блажујском и Рајловачком лаком пјешадијском бригадом, покрене офанзиву и ослободи насеље Отес. Ово насеље је до тада служило као снажно упориште тзв. АРБиХ, са којег су вршена константна снајперска дејства по оном дијелу Илиће који се налазио под контролом српских формација. Снажан артиљеријско-тенковски и пјешадијски напад ВРС отпочео је 1. децембра 1992. године. Српске снаге су успјеле да пробију линије одбране Првог корпуса тзв. АРБиХ и, након вишедневних жестоких борби, 4. децембра 1992. године у потпуности овладају Отесом, нанијевши противничкој страни тешке губитке у живој сили. О жестини ових борби и сразмјери пораза муслиманских снага свједочи и податак да је управо 4. децембар 1992. године, са 58 погинулих бораца, остао забиљежен као други најкритичнији дан по броју страдалих у зони одговорности Првог корпуса током цијелог рата. Ослобађањем Отеса, јединице СРК су скратиле линију фронта и озбиљно угрозиле саму одбрану муслиманских снага у Сарајеву, дошавши на корак од овладавања Ступском петљом и могућности да механизованим јединицама продру у уже градско језгро. Суочен са овако критичном ситуацијом, Штаб Врховне команде тзв. ОС РБиХ био је присиљен да нареди хитно покретање операције „Коверат”, иако припреме на терену још увијек нису биле окончане.⁹

Након овладавања Отесом, српске снаге су успјешно наставиле борбена дејства у правцу сусједног насеља Ступ. Међутим, даљи напредак је заустављен 4. децембра предвече, када је у акцији чишћења противничких ровова и саобраћајница погинуо командант Илићанске пјешадијске бригаде,

autobiografski zapis, Сарајево 2001, 401; Š. Hodžić, „Напшeње Јове Дивјака”, *Отпeчаcени koverat*, 101–103; Горан Брацо Михајловић, *Сарајево пред новонајављену муслиманску офанзиву. Чека их нови пораз*, Српска војска, година I, број 2, 14. децембар 1992, 18.

⁹ Nedžad Ajnadžić, *Politički i vojni značaj odbrane Sarajeva*, Сарајево 2012, 98; *Закључни извјештај Независне међународне комисије за истраживање страдања Срба у Сарајеву у периоду 1991–1995. године*, 649; N. Ajnadžić, *Sociološka analiza poginule boračke populacije u jedinicama odbrambenih struktura u i oko grada Sarajeva*, *Opsada i odbrana Sarajeva 1992-1995: referati Okruglog stola održanog 23. novembra 2005. године*, Сарајево 2008, 134; M. Šadinlija, „Prsten za glavu aždaje: Sarajevo u strateškim ciljevima Republike Srpske 1992-1995”, 366–367; Б. Ковачевић, *н.д.*, 247; *Onlajn arhiva Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (MKSJ), Objedinjeni sudski spisi (OSS), IT-09-92: Ratko Mladic, dokaz P00428.B, Memorandum Zaštitnih snaga UN-a, 11. decembar 1992, 2–5.*

потпуковник Зоран Боровина. Налазећи се у траншеји са групом бораца, Боровина је страдао када му је у руци експлодирала бомба коју је покушао да одбаци назад према противнику. Погибија вољеног и енергичног команданта дубоко је потресла његове борце и означила крах почетног замаха офанзиве, иако су заузети положаји на овом дијелу ратишта у потпуности одбрањени.¹⁰

Иако је Команда Првог корпуса тзв. АРБиХ првобитни план операције конципирала још крајем октобра 1992. године, предвиђајући обухватни маневар са „спољног и унутрашњег прстена опсаде”, динамика припрема је до почетка децембра довела до низа измјена у распореду снага и одређивању праваца дјеловања.¹¹ Са друге стране, у Команди СРК су увиђали да се однос западних сила према ВРС знатно погоршао, због чега је 7. децембра издато наређење да се сви постављени ратни циљеви, укључујући ослобађање Трнова, морају остварити најкасније до 13. децембра 1992. године, након чега би се прешло у одсудну одбрану ради стварања услова да руководство Републике Српске једнострано прогласи прекид активних борбених дејстава у БиХ.¹² Суочене са тактичким губитком Отеса, муслиманске командне структуре у Сарајеву донијеле су хитно наређење о покретању дејстава, фокусирајући ударне снаге 1. механизоване бригаде под командом Енвера Шеховића на вогошћанском правцу. Заштита тајности заповијести за напад спроведена је толико ригорозно да потчињене јединице нису уопште биле упознате са детаљима операције све до вечери 4. децембра, када им је издато коначно наређење. Напад је отпочео 5. децембра у рано јутро ватром тенкова, противоклопних топова и минобацача по линијама ВРС, а примарни циљ снага нападача био је пробој неких од српских одбрамбених линија у рејону Жучи, изузетно важног стратешког узвишења које доминира над значајним дијелом Сарајева.¹³

Након неуспјешног покушаја ослобађања Сокоља и Бријешћа и жестоког напада муслиманских снага на Жучи, јединице Вогошћанске и Рајловачке лаке пјешадијске бригаде (лпбр) СРК нашле су се под страховитим притиском, са прилично компромитованим тактичким положајем. Упркос

¹⁰ Б. Ковачевић, *н.д.*, 248. Интересантан извјештај о бици за Отес и погибији потпуковника Боровине објављен је у листу *Српска војска*: Предраг Д. Лопатић, *Четири дана сарајевског пакла. Битка за Отес*, Српска војска, година II, број 3, 7. јануар 1993, 11.

¹¹ М. Šadinlija, *Za Sarajevo, za Bosnu svoju: od 13. novosarajevske do III. viteške brdske brigade*, 74.

¹² Архива Републичког центра за истраживање рата, ратних злочина и тражење несталих лица (РЦИРЗ), Електронска архива (ЕА), Komanda SRK, Str. pov. br. 10/74-706, 07. 12. 1992, Izmjene i dopune Zapovijesti za naredna b/d, Op. br. 11/92, Str. pov. br. 10/74-667 od 26. 11. 1992. godine, 1–2.

¹³ М. Šadinlija, *Za Sarajevo, za Bosnu svoju: od 13. novosarajevske do III. viteške brdske brigade*, 74–75.

покушајима ноћног прегруписавања и учвршћивања одбране на линији Лемезово брдо – Смиљевићи – Вис, српске снаге су постепено потискиване.¹⁴ Кључни пробој јединице тзв. АРБиХ оствариле су 8. децембра управо на тактичком споју Вогошћанске и Рајловачке бригаде СРК.¹⁵ Настала ситуација је довела до слома командног система у Рајловачкој бригади, чији су командант и начелник штаба 12. децембра напустили Команду због немогућности командовања, након чега је затражен хитан састанак са цивилним властима како би се спријечило дјеловање паравојних формација и криминалаца.¹⁶

Ратни напори на фронту текли су упоредо са покушајима дипломатског договора, те су 13. децембра Стјепан Шибер (представник тзв. АРБиХ), генерал Милан Гверо (представник ВРС) и Дарио Кордић (представник ХВО) у оквиру Мјешовите војне радне групе под покровитељством УН-а потписали споразум о безусловном прекиду ватре у цијелој БиХ и слободи кретања цивила у и око Сарајева.¹⁷ Међутим, муслиманска страна није испоштовала потписано. Помак на терену омогућио је борцима 1. механизоване бригаде тзв. АРБиХ да 9. децембра избију на коту 850 на Жучи, а већ наредног дана, 10. децембра, потпуно овладају овом кључном тачком. Напредовање муслиманских јединица на овом подручју настављено је до 15. децембра, када је синхронизованим ударом сломљено најјаче српско фортификацијско утврђење на Жучи – Голо брдо.¹⁸ Због низа пораза на Жучи, Команда СРК је 16. децембра у ванредној информацији о стању морала оштро критиковала цивилне власти Вогошће и Рајловца, наводећи чак да су за поменути развој догађаја на Жучи вјероватно криве „неке снаге у највишим врховима Републике Српске”.¹⁹

Иако су постигле значајан успјех који је касније омогућио контролу сјеверних прилаза Сарајеву, муслиманске снаге су за избијање на поменуте коте платиле огромну цијену у живој сили.²⁰ Због интензивних активности

¹⁴ Б. Ковачевић, *н.д.*, 254.

¹⁵ М. Šadinlija, *Za Sarajevo, za Bosnu svoju: od 13. novosarajevske do III. viteške brdske brigade*, 76.

¹⁶ РЦИРЗ, ЕА, Команда СРК, Стр. пов. бр. 10/74-729, 12. 12. 1992, Redovni borbeni izvještaj sa stanjem u 18.00 časova, 1.

¹⁷ MKSJ, OSS, IT-09-92: Ratko Mladic, dokaz P00558.B, Zaštitne snage UN, Glavni štab komande za BiH, Mješovita vojna radna grupa, Sarajevo, 13.12.1992, 1–7.

¹⁸ *Закључни извјештај Независне међународне комисије за истраживање страдања Срба у Сарајеву у периоду 1991–1995. године*, 649; М. Šadinlija, *Za Sarajevo, za Bosnu svoju: od 13. novosarajevske do III. viteške brdske brigade*, 76–77.

¹⁹ РЦИРЗ, ЕА, Команда СРК, Стр. пов. бр. 12/25-71, 16. 12. 1992, Vanredna informacija o stanju morala, 1.

²⁰ М. Šadinlija, *Za Sarajevo, za Bosnu svoju: od 13. novosarajevske do III. viteške brdske brigade*, 78.

муслиманских формација на потезу Вогошћа – Илијаш, Команда СРК је 17. децембра упутила захтјев за садејство Дринском корпусу како би се осујетила намјера противничких јединица да заузму ово подручје.²¹ Завршни корак и остваривање крајњег стратешког циља снага тзв. АРБиХ на сарајевском ратишту – спајање са јединицама које су нападале из правца Високог – потпуно је изостао. Било је више разлога за такав развој ситуације, а евидентан је био недостатак материјално-техничких средстава и свјежих снага које би материјализовале почетне успјехе.²² Најконкретнији борбени резултати у поменутих активностима остали су ограничени на плато Жучи, гдје су јединице тзв. АРБиХ успјеле да се одрже, примарно захваљујући чињеници да су кроз тајне канале и логистичку сарадњу са појединим официрима УНПРОФОР-а у град претходно унијеле стотине противтенковских граната и МТС-а.²³

Драма и слом муслиманских снага на игманско-јахоринском правцу

На игманском правцу напада, операција „Коверат” отпочела је 18. децембра 1992. године, а нападом је руководио Вехбија Карић са позиције команданта Истуреног командног мјеста (ИКМ) ШВК на Игману. У помоћ муслиманским снагама нису пристигле јединице ХВО-а, а није прослијеђена ни договорена количина наоружања и муниције.²⁴ Јединице тзв. АРБиХ су током првог дана напада из Пазарића вршиле готово непрекидне артиљеријске нападе по цивилном становништву у Хаџићима и гранатирале велики број положаја Игманске бригаде ВРС.²⁵ Замисао ИКМ Игман предвиђала је концентричан удар из два основна правца: главног (Игман – Делијаш – Јахорина – Јасик – Брус) и помоћног (Игман – Иловице – Граб – Тврдићи – Требевић – Добре воде). Замишљено је да додатни правац напада буде Високо – Вогошћа. Међутим, и прије самог покретања операције, планирана укупна снага од 10.000 бораца спала је на свега око 4.000 људи, услјед масовног одбијања „специјалних јединица” да учествују у борбеним дејствима. На самом Игману владало је хаотично и деструктивно стање, због изразито лоших односа међу кључним личностима у командној структури тзв. АРБиХ. Сефер Халиловић је у свом дјелу тврдио да је Расим Делић, који је наредне године постао командант Главног штаба тзв.

²¹ РЦИРЗ, ЕА, Komanda SRK, Str. pov. br. 10/74-747, 17. 12. 1992, Zahtev za sad-ejstvo, 1.

²² М. Šadinlija, „Prsten za glavu aždaje: Sarajevo u strateškim ciljevima Republike Srpske 1992-1995”, 367.

²³ Kerim Lučarević, *Bitka za Sarajevo: osuđeni na pobjedu*, Sarajevo 2000, 217–219.

²⁴ Š. Hodžić, „Kažnjavanje Jablaničana”, *Otpečaćeni koverat*, 112.

²⁵ MKSJ, OSS, IT-95-5/18: Karadzic and Mladic, dokaz D02471, Komanda Igmanске brigade, Izvještaj, pov. br. 01/2-185-175, 19.12.1992, 1.

АРБиХ, у том периоду „једноставно нестало са Игмана”.²⁶ Упркос наређењу начелника ШВК Сефера Халиловића да операција отпочне 18. децембра, здружени састав под командом Вехбије Карића кренуо је у марш преко планинских масива Јахорине и Требевића тек у раним јутарњим часовима 19. децембра 1992. године, на дан када православни Срби обиљежавају Светог Николу.²⁷ Неки од основних циљева нападача били су пресећи путни правац Пале – Тврдимихи и Пале – Брус, одсјећи Пале од Лукавице, а у наставку операције, у садејству са снагама из ужег градског језгра, савладати српске формације на подручју Брус – Осмице и на тај начин створити услове за извлачење снага на шири простор Требевића и Јахорине.²⁸

Основу састава ударне групе на главном правцу напада чинили су дијелови Прве фочанске бригаде тзв. АРБиХ и добровољци из Херцеговине под командом Миралема Југе, којима је зимски планински терен био потпуно непознат. Екстремно ниске температуре и висок снијег изазвали су брзо исцрпљивање и промрзлине код ове групе муслиманских бораца. Ипак, у почетној фази, колона је успјела неопажено да продре чак 25 километара у дубину распореда СРК, искористивши ситуацију у којој је једна српска јединица самовољно напустила важан тактички положај на падинама Јахорине. Снаге тзв. АРБиХ су избиле на раскрсницу путева за Пале и Јахорину и нашле се на свега два километра од Бруса. Међутим, због лошег времена и недостатка координације, потпуно је изостало планирано спајање са снагама које су требале да дјелују из правца Горажда.²⁹ Поменути продор довео је до узбуне у систему одбране СРК, посебно након што су 20. децембра запримљена поуздана сазнања о убаченим муслиманским диверзантско-терористичким групама, од којих је једна избила на Равну планину, док се друга нашла иза леђа јединица ВРС код села Павловац.³⁰

Умјесто војничког тријумфа, у позадини српских снага убрзо се развила права драма. Напредовање јединица тзв. АРБиХ на јужном правцу потпуно је компромитовано након уласка претходнице у село Касидоле, гдје су запаљене куће и убијено неколико старијих мјештана, што је димом сигнализирало снагама ВРС да се у њиховој позадини дешава озбиљан продор. Команда СРК је муњевито реаговала, формирајући привремене

²⁶ Sefer Halilović, *Lukava strategija*, Sarajevo 1998, 16.

²⁷ M. Dedović, *n.d.*, 34–35; Š. Hodžić, „Harunova ‘deblokada’ Sarajeva”, *Otpečaćeni koverat*, 128; Isti, „Deblokada po svaku cijenu”, *Otpečaćeni koverat*, 110.

²⁸ Д. Илић и др., *н.д.*, 167.

²⁹ Б. Ковачевић, *Улога Сарајевско-романијског корпуса у заштити становништва Сарајевско-романијске регије*, Улога старјешина ВРС у стварању и одбрани Републике Српске током Одбрамбено-отаџбинском рата: зборник радова, Бања Лука 2018, 153; Šefko Hodžić, „Varka preko Trebevića”, u: *Otpečaćeni koverat*, 115–116.

³⁰ РЦИРЗ, ЕА, Komanda SRK, Str. pov. br. 10/74-761, 20. 12. 1992, Redovni borbeni izvještaj sa stanjem u 14.00 časova, 1.

интервентне групе. Прва озбиљнија борба развила се код села Дворишта, гдје је мања инжењеријска јединица 4. инжењеријског батаљона ВРС поставила успјешну засједу, што је уз умор од марша и константну артиљеријску паљбу изазвало панику, расуло и повлачење муслиманске колоне.³¹ Интезивирање војних дејстава до којих је дошло и у близини сарајевског аеродрома изазвало је оштре реакције командног кадра УНПРОФОР-а, али превасходно према српској страни. Већ 21. децембра 1992. године замјеник команданта Сектора УНПРОФОР-а у Сарајеву пуковник Даву упутио је оштар протест команданту СРК, генералу Станиславу Галићу, наводећи да српске снаге својим дјеловањем директно угрожавају животе особља УН-а.³²

Муслиманска офанзива праћена је била и жестоким артиљеријским ударима по рејонима Хаџића, Илиће, Рајловца, Вогошће и Илијаша, што је према процјени Команде СРК био јасан знак да је муслиманска страна добила веће количине муниције свих калибара. Од поменутих дејстава погинуло је и рањено више цивила, док је на цивилним објектима причињена велика материјална штета.³³ Повлачење разбијених муслиманских јединица из Херцеговине преко Требевића претворило се у потпуну катастрофу. До 25. децембра, ове групе су у паници бацале наоружање и опрему и лутале шумама, гдје су им се јединице ВРС и организовано локално становништво успјешно супротстављали.³⁴ Према доступним свједочанствима, током хаотичног повлачења муслиманских снага услед панике и дезоријентације дошло је до случајне размјене ватре и њиховим редовима, при чему је погинуло више бораца.³⁵ Према тврдњама бошњачких аутора, укупни губици муслиманских снага у наведеним догађајима износили су 52 погинула и нестала припадника (од којих 48 из састава 4. корпуса тзв. АРБиХ).³⁶ Једини борац који је у потпуности извршио задатак био је Харун еф. Хоџић из одреда „Црни лабудови”, који 30. децембра написао извјештај о маршу на Јахорини и Требевићу и свом драматичном путовању до Сарајева, гдје је стигао једини из групе која је покушавала да изврши пробој преко поменутих планина.³⁷

³¹ Б. Ковачевић, *Сарајевско-романијска регија у Одбрамбено-отаџбинском рату (1992–1996)*, 257; Д. Илић и др., *н.д.*, 167.

³² MKSJ, OSS, IT-98-29: Galic, dokaz D1871, Zamjenik komandanta Sektora UNPROFOR-a u Sarajevu pukovnik Davu za generala Galića, 21. decembra 1992, 1.

³³ MKSJ, OSS, IT-09-92: Ratko Mladic, dokaz D00092, Komanda SRK, Str. pov. br. 10/74-780, 23.12.1992, Redovni borbeni izvještaj, 1.

³⁴ РЦИПЗ, ЕА, Команда СРК, Стр. пов. бр. 10/74-795, 25. 12. 1992, Redovni borbeni izvještaj sa stanjem u 18.00 časova, 1.

³⁵ Š. Hodžić, „Haos u noći”, *Otpečaćeni koverat*, 126.

³⁶ М. Dedović, *н.д.*, 35; Š. Hodžić, „Harunova ‘deblokada’ Sarajeva”, *Otpečaćeni koverat*, 128.

³⁷ Š. Hodžić, „Harunova ‘deblokada’ Sarajeva”, *Otpečaćeni koverat*, 128; Б. Ковачевић, *Улога Сарајевско-романијског корпуса у заштити становништва Сарајевско-романијске регије*, 154.

Наставак операције и злочин у Доњој Биочи

Међународна ситуација била је изузетно неповољна за српске снаге, које су се нашле под снажним дипломатским и војним притиском. Управо због тога, чак и прије почетка операције „Коверат”, Команда СРК је била у стању високе борбене готовости. Очекујући могуће директно укључивање западних сила у рат против ВРС, Команда је наредила интензивно припремање јединица за заштиту од стране војне интервенције и убрзано утврђивање достигнутих линија фронта.³⁸ Са друге стране, ШВК тзв. АРБиХ одлучио је да пребаци тежиште дејстава на сјеверни сектор операције „Коверат”, покрећући снаге из рејона Високог и Бреже. Напад је усмјерен главним правцем преко Комина и Горње Биоче ка Илијашу. Посебно жестоки удари услиједили су од 28. децембра 1992. године. Уз поклич „Текбир”, у борбу је уведена и Седма муслиманска бригада. У њеном саставу дјеловале су и групе страних плаћеника и муџахедина из арапских земаља.³⁹ Силина борбених дејстава вођених тих дана на скоро комплетној линији сарајевског ратишта поново је изазвала протест међународних мировних снага које су се осјећале угроженим, те је 28. децембра командант Сектора УНПРОФОР-а у Сарајеву генерал Абдул Резак упутио званичну жалбу генералу Галићу због тога што се војници УН-а на аеродрому налазе у непосредној опасности услед борбених дејстава ВРС.⁴⁰ Поново је потпуно занемарена чињеница да је поменутом офанзивом тзв. АРБиХ директно изазвала сукобе.

Муслиманске снаге су у нападу ка Илијашу у почетку оствариле одређене успјехе. Припадници Седме муслиманске бригаде заузели су објекат Вишеград и успјели да уђу у село Горња Биоча. Међутим, садејство осталих јединица ОГ „Високо” је потпуно изостало, услијед чега се ударна група брзо нашла у полуокружењу. Услиједио је силовит контранапад јединица СРК подржан масовним дејством артиљерије, који је у потпуности разбио муслиманску офанзиву и присилио њихове јединице на панично повлачење ка почетним положајима. У операцији „Коверат”, према тврдњама појединих аутора, погинуло је 29 припадника Седме муслиманске бригаде и између 10 и 15 муџахедина.⁴¹

³⁸ РЦИРЗ, ЕА, Komanda SRK, Str. pov. br. 10/74-727, 11. 12. 1992, Preduzimanje mera za odbranu od vojne intervencije stranih zemalja, utvrđivanje dostignutih linija i organizacija granične službe, 1–3.

³⁹ Д. Илић и др., *н.д.*, 167; Š. Hodžić, „Sarajevo ili smrt”, *Otpečaćeni koverat*, 133.

⁴⁰ MKSJ, OSS, IT-09-92: Ratko Mladic, dokaz D00067, Komandant Sektora UNPROFOR-a u Sarajevu general Abdul Rezak za generala Galića, 28. decembra 1992, 1.

⁴¹ Mesud Šadinlija, *Za Sarajevo, za Bosnu svoju: od 13. novosarajevske do 111. viteške brdske brigade*, 79–80; Б. Ковачевић, *Сарајевско-романијска регија у Одбрамбено-отаџбинском рату (1992–1996)*, 260; Š. Hodžić, „Pobuna mudžahida”, *Otpečaćeni koverat*, 138.

Своје огорчење због претрпљеног војничког неуспјеха и великих губитака у Биочи, припадници Другог батаљона Седме муслиманске бригаде искидали су 28. децембра 1992. године над српским цивилним становништвом у селу Доња Биоча код Илијаша. Током овог свирепог напада из ватреног оружја су убили цивила Николу Мићића, а тешко ранили Милојку Драшкић и Ленку Скоко (која је преминула након два дана од посљедица рањавања). Припадници поменуте јединице су извршили силовање и убиство деветогодишње дјевојчице Мирјане Драгичевић, при чему су присилили њену мајку, Раду Драгичевић, да непосредно присуствује овом гнусном чину, након чега су и њу тешко ранили са више хитаца из ватреног оружја.⁴² Овај ратни злочин остао је један од најтежих примјера страдања српских цивила током муслиманске офанзиве у ширем рејону Сарајева, изведене крајем 1992. године.

Резултат и посљедице операције „Коверат”

До половине јануара 1993. године, сва борбена дејства у оквиру операције „Коверат” потпуно су обустављена. Стратешки резултат операције представљао је велики неуспјех за снаге тзв. АРБиХ: „деблокада Сарајева” није остварена, а операција је заправо додатно погоршала ионако тешку позицију Првог корпуса. Коначни епилог борбених дејстава донио је тешке унутрашње оптужбе за кривичну одговорност. Бригадир Вехбија Карић је 15. августа 1994. године упутио званичан захтјев Алији Изетбеговићу тражећи покретање поступка против свих одговорних лица, почевши од њега лично. Тзв. „Дивјакова комисија” у извјештају од 17. октобра 1994. констатовала је низ кардиналних пропуста командног кадра током операције „Коверат” који су садржавали елементе за изрицање најстрожих казни.⁴³

Команда СРК се такође суочавала са озбиљним кризама и системским проблемима. Већ 19. децембра 1992. године, Ратно повјереништво општине Рајловац сачинило је званичан извјештај у којем се констатује да се услјед губитка територије почетком мјесеца и пуцања линија на Жучи налази у најтежој ситуацији од почетка рата. Као главни узроци наведени су недисциплина бораца и дезинформације, док је војно руководство отворено оптужено за неодговорност и жељу да се стави изнад цивилне власти, због чега је наложено да се са овим документом хитно упознају предсједник Републике Српске Радован Караџић, предсједник Народне скупштине Републике Српске Момчило Крајишник, командант Главног штаба ВРС генерал Ратко Младић, командант СРК генерал Станислав Галић

⁴² Д. Илић и др., *н.д.*, 169.

⁴³ Š. Hodžić, „Grijesi i za smrtnu kaznu”, *Отрећени коверат*, 81.

и предсједник Владе Републике Српске Владимир Лукић.⁴⁴ Сукоб између војних и цивилних структура досегао је врхунац 27. децембра 1992. године. Сазнавши да је Момчило Крајишник мимо знања Главног штаба ВРС за тај дан у 17:00 часова у Палама заказао састанак са циљем формирања „неке паљанске бригаде”, командант СРК генерал-мајор Станислав Галић издао је хитно наређење којим најстроже забрањује потчињеним командантима присуство и учествовање на том скупу. Генерал Галић је експлицитно нагласио да овакво мијешање у систем руковођења и командовања Корпусом није дозвољено ни највишим органима власти Републике Српске.⁴⁵

Историографски посматрано, операција „Коверат” остала је потпуно маргинализована или свјесно изостављена у релевантној западној литератури (попут капиталне студије *Balkan battlegrounds*). Децембарска дешавања 1992. године на сарајевском фронту у поменутом дјелу сведена су искључиво на борбе за плато Жучи и напад снага ВРС на Отес, уклапајући тако сложени оперативни сукоб у унапријед задати, црно-бијели наратив.⁴⁶ Симптоматично је да аутори анализе, која својим обимом и поријеклом претендује на свеобухватност и детаљност, нису нашли за сходно ни да констатују постојање ове велике муслиманске офанзивне операције и њен коначни војни неуспјех.

Закључна разматрања

Операција „Коверат”, покренута крајем 1992. године, представљала је до тада стратешки најамбициознији покушај војног и политичког руководства у Сарајеву да силовитим офанзивним ударом преокрене ток рата на сарајевском ратишту. Подигнута на ниво врховног императива муслиманске стране пред наступајућу зиму, ова операција је требало да донесе трајну „деблокаду града”, али је у коначници доживјела стратешки фијаско, отварајући низ унутрашњих криза унутар саме тзв. Армије РБиХ.

Успјех одбране СРК ВРС у великој мјери је детерминисан благовременим откривањем противничких намјера. Српске формације су активним дејствима предухитриле муслимански напад, а у тим догађајима дошло је до ослобађања Отеса. Овај тактички тријумф не само да је скратио линије одбране ВРС, већ је нанио и страховите губитке Првом корпусу тзв. АРБиХ и присилио противника на преурањено отпочињање главне офанзиве у неповољним околностима.

⁴⁴ MKSJ, OSS, IT-09-92: Ratko Mladic, dokaz P03790, Skupština opštine Rajlovac, Ratno povjereništvo, Broj: 01-65/92, 19.12.1992, 1–4.

⁴⁵ РЦИРЗ, ЕА, Komanda SRK, Str. pov. br. 10/74-824, 27. 12. 1992, Hitno, 1.

⁴⁶ *Balkan battlegrounds: a military history of the Yugoslav conflict, 1990-1995*, Volume I, Washington 2002, 154.

Иако је планирана као свеобухватан концентричан удар масовних размјера, операција „Коверат” је у пракси оголила немоћ муслиманске војне организације у Сарајеву да изнесе тако комплексан подухват. Екстремни зимски услови на планинским масивима, акутни недостатак материјално-техничких средстава, изостанак очекиване подршке Хрватског вијећа одбране, као и масовно одбијање појединих јединица да ступе у борбу, свели су укупан маневар на неколико изолованих праваца који су брзо изгубили почетни замах и завршили војничким сломом.

Цјелокупан ток операције „Коверат” пратиле су дубоке унутрашње суревњивости, неповјерење и озбиљне фракцијске подјеле унутар муслиманског војно-политичког врха. Појаве попут организованих чистки „несигурних кадрова”, парадоксалног хапшења високих официра попут генерала Дивјака од стране сопствене војне полиције, отворених сукоба на Игману и бјекства појединих команданата, јасно указују да муслиманске снаге у том периоду нису посједовале стабилан систем командовања способан за извођење стратешких операција. Коначни извјештаји војних комисија годинама касније само су потврдили ову дубоку анархију.

Неуспјех да се војнички сломи српски отпор на сјеверним и јужним прилазима Сарајеву прерастао је у реваншизам према немоћнима. Свирепи ратни злочини над српским цивилима у селу Доња Биоча код Илијаша, а посебно стравична судбина дјевојчице Мирјане Драгичевић, представљају трагични израз немоћи нападача на фронту и најтамнију страну ове офанзиве која је изашла из свих оквира легитимног вођења рата.

Ни српска страна током у поменутом периоду није била поштеђена озбиљних унутрашњих искушења. Локални тактички неуспјеси и губитак кључних позиција на платоу Жучи изазвали су озбиљне кризе морала и оштра трвења између руководства СРК и цивилних структура власти, што је захтијевало енергичне кораке генерала Станислава Галића у заштити војног система субординације од политичких уплитања.

Рушењем мита о пасивности и искључивој дефанзиви муслиманских снага током грађанског рата у БиХ, на основу неумољивих архивских докумената децембарска ратна драма на сарајевском ратишту представљена је као комплексна и широко планирана нападна операција тзв. АРБиХ која је окончана потпуним оперативним фијаском.

Необјављени извори:

Републички центар за истраживање рата, ратних злочина и тражење несталих лица, Електронска архива.

Onlajn arhiva Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (MKSJ), Objedinjeni sudski spisi (OSS):

IT-98-29: Galic.

IT-95-5/18: Karadzic and Mladic.

IT-09-92: Ratko Mladic.

Штампа:

Српска војска (1992–1993).

Литература:

Ajnadžić, Nedžad, *Politički i vojni značaj odbrane Sarajeva*, Sarajevo 2012.

Ajnadžić, Nedžad, *Sociološka analiza poginule boračke populacije u jedinicama odbrambenih struktura u i oko grada Sarajeva*, Opsada i odbrana Sarajeva 1992-1995: referati Okruglog stola održanog 23. novembra 2005. godine, Sarajevo 2008.

Balkan battlegrounds: a military history of the Yugoslav conflict, 1990-1995, Volume I, Washington 2002.

Dedović, Mustafa, „Пokuшаји војне деблокаде Сарајева 1992-1995. године” (magistarski rad, Univerzitet u Sarajevu, Filozofski fakultet, Odsjek za historiju, 2022)

Закључни извјештај Независне међународне комисије за истраживање страдања Срба у Сарајеву у периоду 1991–1995. године, Бања Лука, 2020.

Izetbegović, Alija, *Sjećanja: autobiografski zapis*, Sarajevo 2001.

Илић, Драгослав и др., *Република Српска у Одбрамбено-отаџбинском рату: историјски преглед*, Бања Лука 2018.

Ковачевић, Благоје, *Сарајевско-романијска регија у Одбрамбено-отаџбинском рату (1992–1996)*, Бања Лука 2024.

Ковачевић, Благоје, *Улога Сарајевско-романијског корпуса у заштити становништва Сарајевско-романијске регије*, Улога старјешина ВРС у стварању и одбрани Републике Српске током Одбрамбено-отаџбинском рата: зборник радова, Бања Лука 2018.

Lučarević, Kerim, *Bitka za Sarajevo: osuđeni na pobjedu*, Sarajevo 2000.

Тохољ, Мирослав. *Црна књига: патње Срба у Босни и Херцеговини 1992–1995*, св. 1, Цетиње 2000.

Halilović, Sefer, *Lukava strategija*, Sarajevo 1998.

Hodžić, Šefko, *Otpčaćeni koverat*, Sarajevo 2000.

Čekić, Smail i dr., *Prvi korpus Armije Republike Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 2017.

Šadinlija, Mesud, *Za Sarajevo, za Bosnu svoju: od 13. novosarajevske do 111. viteške brdske brigade/ For Sarajevo, for our Bosnia: from the 13th Novo Sarajevo Brigade to the 111th Knightly Mountain Brigade*, Sarajevo 2020.

Šadinlija, Mesud, „Prsten za glavu aždaje: Sarajevo u strateškim ciljevima Republike Srpske 1992–1995”, *Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu*, XVII/3, Sarajevo, 2014.

Summary

Georgije Vulić

OPERATION „KOVERAT” – AN UNSUCCESSFUL ATTEMPT TO CRUSH THE FORCES OF THE SARAJEVO-ROMANIJA CORPS OF THE ARMY OF REPUBLIKA SRPSKA AT THE END OF 1992

At the end of December 1992, a major offensive operation was launched by the forces of the so-called Army of the Republic of Bosnia and Herzegovina, the main objective of which was the „deblockade of Sarajevo”. Extensive preparations were made for this operation, involving the highest political and military leadership of the Muslim people. The command structures of the Army of Republika Srpska learned about these preparations and the operation plan within a relatively short period, which significantly contributed to the efficient organization of defense. In order to preempt the opposing side, members of the Sarajevo-Romanija Corps launched an attack at the beginning of December 1992, liberating Otes, one of the Sarajevo neighborhoods that had until then served as an important stronghold of the Muslim forces. In Operation „Koverat”, the forces of the so-called Army of Republic of Bosnia and Herzegovina achieved certain tactical successes; however, its main objective was not realized. The aim of the paper was to present the preparations for the operation, its course, as well as the consequences it produced, especially regarding the conflicts within the command structures of the Muslim formations.